

En kort og koncis beskrivelse af de danske ordklasser

”beta version”

Anette Wulff
Syddansk Universitet
Institut for Sprog og Kommunikation

SUBSTANTIVER (navneord, n).

Ord, der betegner eller benævner levende væsener, ting og begreber.

Substantiver inddeles i to hovedgrupper: I Appellativer (fællesnavne)

II Proprier (egennavne)

1. Appellativer betegner genstande ved at beskrive dem som hørende til en bestemt gruppe (karakteriseret ved et bestemt sæt af egenskaber.

a. Levende væsener: menneske, hest

b. Ting: bord, stol, væg

c. Begreber: sødme, hvidhed, godhed, venskab, tænkning

Begreber har bøjning og funktion, men ikke betydning fælles med andre navneord.

KØN:

Fælleskøn

eller

intetkøn

en stol (n-ord)

et bord (t-ord)

Fælleskøn er opstået ved, at hankøn og hunkøn er smeltet sammen.

BØJNING: Navneord bøjes i tal, bestemthed og kasus (fald).

TALBØJNING: Flertalsformen dannes ved at tilføje *-e*, *-r*, *-er* til stammen eller er uden endelse.

Eksempler: en hund, flere hunde, en kommode, flere kommoder, en bolig, flere boliger, en is, flere ise

For navneord, der får flertalsendelse, gælder som hovedregel, at der tilføjes *-r*, hvis ordet ender på *-e*, og der tilføjes *-e*, hvis ordet ender på *-r*.

Eks.: haree – harere

murere – mureree

Dog tilføjer fremmedord med tryk på sidste stavelse **altid** *-er*.

Eks.: ingeniør - ingeniører

Vokalskifte: Nogle navneord forandrer vokalen i flertal.

Eks.: mand – mænd, gås – gæs, klo – kløer, moder – mødre.

Konsonantfordobling: Navneord med kort, trykstærk vokal i anden stavelse fordobler den mellemliggende konsonant.

Eks.: kat – katte.

NB Nogle navneord forekommer kun i ental.

Eks.: kød, guld, søvn.

Nogle navneord forekommer kun i flertal.

Eks.: søskende, høns, mæslinger.

Mange navneord af fremmed oprindelse har uregelmæssig flertalsdannelse.

Eks.: faktum – fakta, konto – konti.

BESTEMTHEDSBØJNING:

Fælleskøn (n-ord) tilføjer -en eller -n i bestemt form ental.

Intetkøn (t-ord) tilføjer -et eller -t eller -(e)rne i bestemt form.

Eks.: Fælleskøn | Intetkøn

Ental

ubestemt:	stol	pige	sild	bord	sæd e	år
bestemt:	<u>stolen</u>	<u>pigen</u>	<u>silden</u>	<u>bordet</u>	sæd <u>et</u>	<u>året</u>

Flertal

ubestemt:	stol <u>e</u>	piger <u>e</u>	sild <u>e</u>	borde <u>e</u>	sæd er <u>e</u>	år <u>e</u>
bestemt:	<u>stolene</u>	<u>pigerne</u>	<u>sildene</u>	<u>bordene</u>	sæd <u>erne</u>	<u>årene</u>

NB: Navneord, der ingen flertalsendelse har, tilføjer altid *-ene* i bestemt form flertal.

Nogle navneord, der har trykløst *e*, mister dette i flertal ubestemt og bestemt.

Eks.:	engel	eng(e)len	engle	englene
	søster	søsteren	søstre	søstrene
	lagen	lag(e)net	lagner	lagnerne

KASUS: (bøjning i fald)

Navneordene har på dansk to kasus:

- a. Nominativ (navnefald) = ordets grundform (stamme)
- b. Genitiv (ejefald), der dannes ved tilføjelsen af -s.

Eks.: en dreng <u>s</u> bog,	en bond <u>e</u> s mark
dreng <u>e</u> s bog,	bond <u>e</u> s mark
drenge <u>s</u> bøger,	bønd <u>e</u> r <u>s</u> marker
drenge <u>n</u> e <u>s</u> bøger	bønde <u>r</u> n <u>e</u> s marker

NB: Ord, der ender på -s, skrives i ejefald med apostrof (') eller -es. Eks: Jens' hat.

OVERSIGT OVER NAVNEORDENES BØJNING:

Ental ubestemt:	- (<i>ingen</i>)	Eks. en hund, et bord
Ental bestemt:	- <u>(e)n/(e)t</u>	hund <u>e</u> n, bord <u>e</u> t
Flertal ubestemt:	- <u>(e)r/-e/-ingen</u>	piger <u>e</u> , hund <u>e</u> , ål <u>e</u>
Flertal bestemt:	- <u>(e)rne/-ene</u>	piger <u>e</u> n <u>e</u> , hund <u>e</u> n <u>e</u>

FUNKTION:

Substantiver (navneord) kan i sæt ningen stå som:

1. Subjekt (S, grundled)   Onkel bygger ...
2. Objekt (Od, genstandsled)-   Onkel bygger et hus ...
3. Indirekte objekt (Oi, hensynsled)

Onkel bygger bageren et hus
4. Subjektprædikat (Cs, omsagnsled til grundled)

-                      Onkel er murer ...
5. Objektprædikat (Co) omsagnsled til genstandsled

-                      Svendene kalder onkel mester ...

6. Apposition (Navnetillæg)

Onkel, byens berømteste murer, bygger bageren et hus.

7. Adverbial (A, biled)- Onkel begyndte byggeriet den 4. maj

(tidsbetegnelse)

Onkel gik den vej. (stedsbetegnelse)

8. Styrelse i præpositionsled (forholdsordsled)

Onkel bygger et hus til bageren

9. Sammenligningsled: Onkel slider som et bæst

II. Proprier benævner genstande individuelt uden at beskrive dem.

- a. Personnavne: Else, Jens, Hansen
- b. Navne på dyr og ting: Pax, Mokka, sejlbåden Joy.
- c. Stednavne og navne på institutioner:

Hedensted, Nørregade, Folkebiblioteket, Rundetårn.

BØJNING: Genitiv – undtagelsesvis flertal.

Genitiv dannes ved hjælp af endelsen -s.

Eks.: Peters hat, Søren's taske, Lise's hus, Hansens arbejde.

Såfremt et egennavn ender på -s, tilføjes apostrof eller -es.

Eks.: Jens' hat eller Jenses hat.

Flertal.

Eks.: Der er tre Sørener i 5. klasse
I Danmark har vi tre Nykøbinger
Bangerne er nogle sjove snegle.
(Bemærk bestemthedsbøjning)

Proprier benyttes i sætninger som øvrige navneord. Se afsnit 1
om appellativer.

RETSKRIVNINGSGREGLER: Proprier skrives med stort begyndelsesbogstav.

Se under II a, b og c.

I to-leddede proprier skrives begge led som
hovedregel med stort begyndelsesbogstav.

Eks.: Videnskabernes Selskab, Vejle Boldklub,
Jomfru Maria.

I tre-leddede proprier skrives første og sidste led med stort
begyndelsesbogstav.

Eks.: Danmarks tekniske Højskole, Det sorte Hav,
Gorm den Gamle.

I fler-leddede proprier skrives vigtige ord med stort
begyndelsesbogstav.

Eks.: Selskaber for Naturlærens Udbredelse,
Kirkelig Forening for Unge Mænd, Selskabet for
Nørrebro's Bevaring.

Om brugen af store og små begyndelsesbogstaver se:

Retskrivningsordbogen udgivet af Dansk
Sprognævn

VERBER (udsagnsord).

Ord, der angiver a) handling (gør noget) – Hunden henter bolden. – b) tilstand (er
noget) – Vejret er dejligt. – c) overgang (bliver noget) – Det
bliver snart sommer.

Udsagnsordene har fem måder (modus):

1. IMPERATIV (bydemåde):

Bydemåde er uden endelse

Bydemåde er lig med ordets korteste form – ordets
stamme

BRUG: som kommando eller opfordring.

Eks.: Gå, Læg dig!, Kom så i gang!

2. INDIKATIV (fortællemåde):

a. PRÆSENS (nutid): dannes af stammen + endelse -er, -r

Eks.: spiser, kører, synger, syr, bor, får

Gælder ikke modalverberne

(mådeudsagnsordene):

kan, skal, vil, må – samt bør, tør, gør, hvor -r hører til ordets stamme.

BRUG:

Betegner a) nutidige, b) fremtidige handlinger, c) det, der altid finder sted, d) det stadig tilbagevendende (hver dag)

b. IMPERFEKTUM (datid): dannes af stammen + endelsen *-ede, -te, -de*

(svag bøjning)

dannes med vokalskifte uden endelse
(stærk bøjning)

Eks. på svag bøjning: dansede, fløjtede, spiste, kørte, havde, lagde, sagde.

Eks. på stærk bøjning: synger – sang, skriver – skrev

NB:

Enkelte udsagnsord har uregelmæssig form i datid.

Eks. får – fik, går – gik, står – stod, lader – lod.

BRUG:

Betegner fortidige og hypotetiske handlinger.

Eks. Vi gik en tur i søndags. Hvis jeg var dig, ville jeg gå en tur.

NB:

Mådeudsagnsordene er ens i infinitiv og imperfektum: kunne, skulle, ville, måtte + turde og burde.

3. INFINITIV (navnemåde): at (infinitivmarkør) spise, at køre, at synge.

Infinitiven dannes af stammen + -e.

Nogle verber, hvis stamme ender på vokal, har intet -e. Eks. at sy, at bo, at få

BRUG:

1) led i sætningen: Det er sundt at løbe.

- 2) biled: Tasken er let at bære
3) del af sammensat udsagnsled: Han vil rejse i dag. (- at)

KONJUNKTIV (ønskemåde): konjunktiv har samme form som infinitiv og bruges kun i gamle, stående vendinger, f.eks. ”Kongen længe leve!” ”Gud ske tak og lov.” (Bemærk det religiøse sprog. F.eks. de faste velsignelser ved gudstjenesten i Folkekirken og de enkelte bønner i ”Fadervor”.)

4. PARTICIPIUM (tillægsmåde):

a. Perfektum participium (datids/kort tillægsmåde) dannes ved tilføjelse af -et eller -t, til stammen. Eks. lukket, spist. Lyset er slukket. Vognen er brændt sammen.

b. Præsens participium (nutids/lang tillægsmåde) dannes ved tilføjelse af -ende til stammen. Eks. spisende, kørende, tudende. Et hus, der brænder, er et brændende hus.

NB: Når perfektum participium bruges som adjektiv, bøjes den som adjektiverne i tal og bestemthed.

Eks: et malet hus, det malede hus, de malede huse
en knækket nød, den knækkede nød, de knækkede nødder.

NB: Nogle stærktbøjede verbers perfektum participium kan også bøjes i køn og tal: en håndskreven ansøgning, et håndskrevet brev, flere maskinskrevne sider.

VERBERNES SAMMENSATTE TIDER

PERFEKTUM(førnutid): dannes af have/være + perfektum participium.

BRUG: betegner fortidige handlinger
eks. Peter har hentet bogen. Eleverne er gået hjem.

PLUSKVAMPERFEKTUM (førdatid): dannes af have/være + perfektum participium

BRUG: Betegner fortidige handlinger, der har fundet sted, før noget andet fortidigt.
eks. Peter havde hentet bogen, inden han gik i seng. Børnene var kommet hjem, da det blev mørkt.

FUTURUM (fremtid): dannes af ville/skulle + infinitiv
(grammatikere uenige) betegner noget, der skal eller vil ske i fremtiden.
eks. Jeg skal læse lektier til i morgen. Jeg vil nyde
den næste ferie.

ADJEKTIVER (tillægsord).

Ord, der normal betegner en enkelt egenskab ved en genstand eller person. Eks.: en gammel mand; en interessant historie; et dyrt hus.

BØJNING: (adjektiverne er den ordklasse, der har den rigeste bøjning, nemlig bøjning i: kasus, tal, køn, bestemthed og grad)

KASUS: Tillægsordet kan få -s i genitiv, hvis det står substantivisk (navneagtigt).
Eks.: den fattiges skærv; en ungs øjne ser bedre end en gammels.

TALBØJNING: Adjektivet tilføjer -e i flertal (evt. -ede).
NB: Tillægsord, der ender på vokal, får sjældent tilføjet -e: blå, små, grå – dog ny(e) og fri(e).

Ental		Flertal
adjektivets		adjektivets
stamme		stamme + <u>-e / -ede</u>
-----		
stor <u>_</u>		store <u>_</u>
gammel <u>_</u>		gamle <u>_</u> (- vokal)
stribet <u>_</u>		stribede <u>_</u>

Eks.: en gammel mand -
flere gamle mænd
en tynd pølse -
flere tynde pølser
et dyrt hus -
flere dyre huse

BØJNING I KØN: Tillægsordet tilføjer -t, når det står som bestemmelse til et intetkønsord. Nogle tillægsord

tilføjer ikke *-t* i intetkøn, nemlig de ord, der ender på *-t*, *-sk*, og tryksvagt *-e*, samt nogle, der ender på blødt *-d* og trykstærk vokal: eks. et glad ansigt; et snu udtryk.

<u>Fælleskøn, ental</u>		<u>Intetkøn, ental</u>
stamme + <i>-e</i>		stamme + <i>-t</i> / minus endelse

-----

stor_		stort
glad		glad_

Eks.: en stor bog; et stort bjerg

BESTEMTHEDSBØJNING: Tillægsordet tilføjer *-e*, når det står bestemt i både fælleskøn og intetkøn.

<u>Ental</u>		<u>Flertal</u>
--------------	--	----------------

stamme + <i>-e</i>		stamme + <i>-e</i>
--------------------	--	--------------------

-----

den store mand		de store mænd
det store hus		de store huse

Eks.: den store sag; min store datter; barnets store oplevelse; de store bøger.

BØJNING I GRAD: Tillægsordet tilføjer *-ere* eller *-re* i højere (= komparativ) grad og *-est* eller *-st* i højeste grad (= superlativ) eller gradbøjes med *mere* og *mest* / *mindre* og *mindst*.

<u>Positiv</u>		<u>Komparativ</u>		<u>Superlativ</u>
(grundform)		(højere grad)		(højeste grad)

-----

stamme		stamme + <i>ere (re)</i>		stamme + <i>-est (st)</i>
glad		gladere		gladest
livlig		livligere		livligst
lang		længere (+ omlyd)		længst (+ omlyd)
stor		større		størst

--
fremmed | mere fremmed | mest fremmed
broget | mere broget | mest broget

minus gradbøjning: eks. firkantet, stakkels, evig.

TILLÆGSORDETS FORM: Tillægsord retter sig i køn, tal og bestemthed efter det ord, de står som bestemmelse til.

Eks.: en brun hund	den brune hund	mange brune hunde
et brunt hus	det brune hus	mange brune huse
	hunden er brun	hundene er brune
	huset er brunt	husene er brune
en gul pære	pæren er gul	pærerne er gule
et gammelt æble	æblet er gammelt	æblerne er gamle

TILLÆGSORDENES BRUG I SÆTNINGER.

1. Tillægsordet står normal som bestemmelse (attributivt) til et navneord).

Eks.: På den lokale hundestilling sås et stort antal brune tæver.

NB! Når der til tillægsordet knytter sig en underordnet bestemmelse, der består af flere ord, stilles det i almindelighed bagefter navneordet.

Eks.: Hun medbragte en kurv fuld af lækker mad.

..og der sad en hund med øjne så store som tekopper ...

!I stift skriftsprog stilles hele bestemmelsen foran navneordet.

Eks.: Det var en i flere henseender god løsning.

På hylden i klasseværelset stod nogle fra fremmede sprog oversatte bøger.

!! Tillægsordet kan ikke skilles fra den underordnede bestemmelse, uden at meningsindholdet forskydes.

Eks.: Folketinget traf en vigtig afgørelse for alle landmænd.

Da "for alle landmænd" er underordnet "vigtig", bør man skrive:

enten – Folketinget traf en for alle landmænd vigtig afgørelse.

eller – Folketinget traf en afgørelse vigtig for alle landmænd.

eller – Folketinget traf en afgørelse, der var vigtig for alle landmænd.

!!! Det er ikke usædvanligt, at der til et sammensat navneord knyttes et tillægsord, der kun passer til navneordets første led.

Eksempler fra dagens avis:

økonomiske krisetider – tider med økonomisk krise
engelsk sprogundervisning – undervisning i engelsk sprog
lav prisklasse – varen har en lav pris
sociale bistandsfamilier – familier, der modtager social
bistand

den korte kjolemode – korte kjoler kommet på mode
!!!! En almindelig anerkendt regel siger, at tillæg sordet skal gæde hele
navneordet og ikke blot førsteledet, da udtrykket ellers kan blive
tvetydigt.

Eks.: Moderne sprogundervisning 1) undervisning i moderne
sprog

2) sprogundervisning efter moderne
metoder

2. Tillægsord kan stå som subjektsprædikat (Cs, omsagnsled til grundled)
og objektsprædikat (Co, omsagnsled til genstandsled).

Eks.: Træet er smukt. Bestyrelsen er enig om at forhøje kontingentet.
Hun gjorde flaskerne rene. Vi løb os varme. Jeg har farvet dugen gul.

3. Tillægsord kan stå som adjektivisk apposition (tilstandsbetegnelse).

Eks.: Armene hang slappe ned. Børnene løb glade hjem. Jeg har købt
tøjet brugt.

4. Tillægsord kan bruges substantivisk (navneagtigt).

Eks.: ”De gode græd, de onde lo..” – Gamle og unge morede sig. – Oven på
den kolde tur tog de sig en lille sort. – De danske i Paris har fået sig et
hus. – En rig kommer vanskeligt ind i Guds rige. – De kommer ofte i
”Ensomme gamles Værn”. – Hun hjalp den syge med at spise. Han tog
den syges temperatur.